

Книга як соціальне явище

Спочатку було слово. Але свою істинну силу воно дістало лише з появою книги. Книга зіграла і продовжує грати основну роль в розвитку нашої цивілізації.

Що ж таке книга? Книга, як все живе, не вкладається в жорсткі рамки визначень. У будь-якому випадку, ще ніхто не зумів дати їй точне та стабільне визначення. Книга - це предмет абсолютно особливий. Коли береш її в руки - це лише папір, однак книга – це дещо інше.

У давні часи людська пам'ять була єдиним засобом зберігання та передачі громадського досвіду, інформації про події та людей. Відомі так звані «неписемні цивілізації», де велика кількість необхідних відомостей просто завчалися напам'ять, а на далекі відстані відсилалися «живі листи» - гінців.

Якщо проаналізувати історію світової літератури, то виявиться, що всі народи так чи інакше, пройшли період «усної книги». Поєми «Ілліада» і «Одіссея» були записані в Афінах на звитках приблизно 510 р. до н.е. До цього, протягом сторіч, поеми поширювались усно, рапсоди – давні співаки, оратори – співали їх напам'ять на народних святах. Але запам'ятовувати багаточисленні рядки було важко і найдревніші оратори використовували стрічки та вузлики, які допомагали їм.

В міру того, як розширювався світогляд людини і ускладнювалась її діяльність, пам'ять використовувана інших помічників – різні дощечки та вузлики.

Але перший етап власне книжки – це, звичайно, *volumen* - звиток листів папіруса, приклеєних один до одного. Така зручна форма книги цілком відповідала літературному життю, яке встановилось до середини 1 тис. до н.е. в Афінах і пізніше у Давньому Римі, з майстернями переписників - в той час справжніми видавництвами з книготоргівлею та з постачанням копій у великі бібліотеки.

Тоді книга мала доволі вузьке поширення – серед багатьох книголюбів і просвітленого оточення меценатів, а пізніше - в університетах і серед духовенства. В античному місті найпростішим методом проголошення були публічні читання. Для коротких документів були воскові дощечки, а для поточних записів, починаючи з III ст. до н.е., використовували пергамент – грубший матеріал, але значно міцніший та дешевший, ніж папірус.

Наступне перевтілення книги стало можливим саме завдяки дешевизні та міцності паргаменту. Розрізаний на листи, а потім зшитий у зошит, він дав нову форму – *codex*; тут вже був поділ на сторінки, характерний для справжньої книги. Така форма, значно зручніша ніж *volumen*, була застосована для справок, вона була ідеальна для юридичного документа і для духовних текстів, для наукового твору. Вона цілком задовільняла запити цивілізації, менше зацікавленої в словесній витонченості, ніж своєю політичною безпекою.

Повстання рабів, кризис та падіння рабовласницького устрою призвели до занепаду центрів культури та до зменшення великої кількості книг. Збереглись лише незначні монастирські цінності, велась переписка книг. Проте зміна значення книги в Середньовіччі була настільки великою, що переписування та ілюстрація манускриптів стали гідною похвали, багоугодною справою. Добре організовано переміщення книг з монастиря в монастир, з міста в місто деколи і на великих відстанях.

Значну роль у розвитку мистецтва книги Середньовіччя зіграв літературний спадок Античності.

Особливого розквіту досягла і арабська культура, що поширювалась від Інду до Піреней. Араби дали Європі дешевий матеріал для писання – папір. Це призвело до збільшення випуску рукописів. Стали з'являться дешеві «видання» для щоденного використання (напр. часослови). З їх появою університети організували для своїх студентів перепис навчальних текстів. На підручники школяр в XIII ст витрачав приблизно таку ж частину свого бюджету, як його

* Яріш Н. - студентка спеціальності документознавство та інформаційна діяльність, кафедра історії, теорії та практики культури.

сучасник у ХХ ст. Здешевлення книги розширило коло покупців, тим самим сприяло формуванню громадських і приватних бібліотек.

Якою б не була гарною мистецька переписка книг від руки, вона мала свої межі. З XIV ст. доступ до читання, яке колись було привілеєм лише деяких людей, отримали нові класи суспільства – дворяни і буржуа, торговці і чиновники. Вони у побуті не дуже були прихильні до латини, але хотіли отримати книги для відпочинку, захоплюючий замісл - і все це на зрозумілій романській мові. Так народився роман як жанр, успіхи якого пришвидшили новий етап у розвитку книги – книгодрукування.

Успіхи книгодрукування були вражаючими. Воно виникло якраз вчасно, й довело, що технічні відкриття отримують своє справжнє призначення лише тоді, коли вони відповідають злободенним соціальним потребам. Умови для книгодрукування в Європі були сприятливими - мови використовували алфавітну систему з 26 букв, але ще важливіше – європейська цивілізація переживала економічне та духовне піднесення і поширення писемних документів було для неї «камнем спотикання». Умови вимагали, щоб книгодрукування було нарешті винайдено.

Відкриття, можливо найважливіше в історії людства, ввійшло в життя доволі прозаїчно: перші друкарі побачили в ньому лише зручний спосіб пришвидшення копіювання книг, покращення зовнішнього вигляду та зниження собівартості. Все – і видавництво і продаж книг - свідчать про те, що друкарі понад усе піклувались про збільшення своїх прибутків. Вибираються такі тексти для друкування: релігійні твори, технічні посібники, книги рецептів. Стали дешевшими підручники, багато людей навчилось читати. Вже не треба було мучитись, розпізнаючи цікаві букви, щоб зрозуміти їх зміст.

Успіхи книгодрукування перебільшили всі сподівання. Перша друкована книга вийшла у 1454 р. в місті Майнці, 1464 – в Римі, 1470 – в Парижі, 1474 – у Валенсії, 1476 – в Лондоні. Деякі дослідники оцінюють кількість інканабул, тобто книг, надрукованих в Європі з 1450 по 1500 в 20 млн. примірників. В Європі тоді нараховувалось менше 100 млн. мешканців, до того ж більша частина була неписемною. В 1530 р. книгодрукування з'явилося на американському континенті, віце-король Антоніо де Мендоса ввів його у новій Іспанії, Мексиці.

Книга набула нових масштабів. Перші інканабули виходили накладом в декілька сотень екземплярів. Середній наклад перебільшив 1000 екземплярів лише в середині XVI ст. У XVII ст. він вже варіював між 2000 і 3000 примірників та залишився на цьому рівні до кінця XVIII ст. За незначним винятком на ручному друкарському станку не можливо було досягнути кращих результатів. До того ж друкарі, які тепер відокремились від торговців книг, зайнятих продажем продукції, остерігались, що збільшення накладу знецінить їх товар. Цехи друкарів обмежували одночасно й кількість типографій і відомі видання.

Незважаючи на постійну тенденцію до зниження, ціна книги у Західній Європі була на рівні, доступному лише для заможних буржуа, а не для предстаників середніх класів, а тим більше робітників. Робітники, якщо не були цілком неписемні, могли користуватись для читання лише деякими простими виданнями, які їм пропонували розповсюджувачі книг: казками, баладами чи календарями. Можна стверджувати, що велика європейська література XVI-XVIII ст., основою якої стала друкована книга, поширювалась лише в дуже вузькій соціальній сфері.

Найбільшого розквіту книгодрукування у XVIII ст. набуло в Англії, а потім – у Франції.

Жодних домовленостей про літературну власність світ книги ще не знав і ніщо не гальмувало «піратського» видавництва, вигідного для розвитку культури. Так, в США після проголошення незалежності, швидко розвивалася книговиданича справа шляхом паразитного використання англійських видань. Літературний світ був розділений між п'ятьма-шістьма найпоширенішими мовами.

Проте вже давно книга готувала свій четвертий поступ – машинне книгодрукування. Перші ознаки цього з'явились в епоху Просвітництва. Як і в XV ст., читанням захопились нові соціальні прошарки – найперше дрібна буржуазія. Їм були потрібні нові книги від системи, яка не була на них розрахована. Ця необхідність стала однією з причин розвитку преси, накладу якої були ще дуже скромними.

Але ринок розвивається і з його розвитком книгодрукування і книготоргівля змінюють своє лице. Зароджені капіталістичні підприємства пристосовують книгу до своєї структури. З'являється особа, відповідальна за справу, - видавець. Він витісняє друкаря та книготоргівця на

задній план. З іншого боку, літературна діяльність починає формуватися як професія. Колись залежна від багатих аматорів та меценатів, вона потребує рентабельності справи. Письменники піднімають питання авторського права і права власності на літературні видання.

Саме тоді, за якихось двадцять років (з 1800 по 1820 рр.), нові винахідники цілком змінили техніку книгодрукування: це був металевий друкарський станок, машина, що швидко друкує з циліндром, парова машина. Вже в кінці правління Наполеона за одну годину можна було надрукувати більше аркушів, ніж п'ятнадцять років тому за цілий день. Наближалась ера великих накладів.

Наслідки таких змін були дуже значущими. Найперше, бо письменник втратив зв'язок з великою кількістю свої читачів. Лише культурна еліта ще продовжувала брати участь у створенні впливової літературної думки, безпосередньо або через критику.

Тепер вже не можна було ігнорувати масу читачів – віднині на них спиралась книговидавнича справа, вони забезпечували її дохід.

Не останню роль зіграло тут пробудження суспільної свідомості. Читальні, бібліотеки, дешеві видання романів все глибше «просувають» книгу в ті прошарки, для якої її відкрили досягнення Просвітництва. Книга стає знаменням революційної думки 1848 року, зброєю в руках народу.

Перші ознаки нового, п'ятого поступу, з'явилися в Англії. Тут, раніше ніж будь-де, далися взнаки неминучі наслідки індустріалізації. Книжкову новинку продавали тоді за ціною, яка не змінювалась аж до Другої світової війни.

Але це були лише початки. Навіть якщо Англія завдяки швидкому розвитку своїх міст ще мала деякі поступу в цій області, то більша частина інших цивілізованих країн читала те, що пропонували їй кіоски – спотворені репродукції давніх класиків, сентиментальні романи, народні перекази, пісенники та інші видання.

Отже, як свідчить історія, книга, яка з'явилась спочатку як допомога для людської пам'яті, згодом стала «джерелом знань». Тепер це і підручник, і розвага. Тому чим цивілізованішою ставала людина, тим більше книга ставала саме соціальним явищем, тим більшу роль вона відігравала в суспільстві.

1. Бутенко И.А. Читатели и чтение на исходе XX века: социологические аспекты. – М.: Наука, 1997; 2. История книги. Под ред. А.А.Говорова, Т.Г.Куприяновой. –М.: Изд-во МГУП «Мир книги», 1998; 3. Ленский Б.В. Книжный маркетинг. Рынок продавца или рынок покупателя. Книга. Исследования и материалы. Сборник 75. – М.: TERRA, 1997; 4. Соловьев А.И. Плюрализм современной книжной культуры: пути удовлетворения потребностей в книге. // Книга. Исследования и материалы. Сборник 60. – М.: Изд-во «Книжная палата», 1990; 5. <http://referats.5-ka.ru/41/index.html>.

Бурдель А. М. *

Об'єднання Німеччини в 1989 році

Федеративна республіка Німеччина розташована в центрі Європи. Державна територія цієї країни становить 357000 кв.км. Населення Федеративної республіки Німеччини 83 млн. мешканців. Столиця-Берлін [1, с.67].

Німеччина має дуже багату історію. Ще у минулому, вважалося, що відомо точну дату початку німецької історії: 9 рік нашої ери. Того року Армініус, князь німецького племені херунків, завдав поразки трьом римським легіонам у Тевтобурзькому Лісі. Армініус, про якого детальніше нічого не відомо, вважався першим німецьким національним героєм. У 1838-1875 рр. біля міста Детмольд йому був споруджений пам'ятник.

Процес формування німецької нації тривав багато століть. Слово «німецький» з'явилося, очевидно, у 7 ст. й спочатку означало лише мову, якою розмовляли у східній частині імперії франків. Цю імперію, яка досягла своєї найбільшої могутності під час правління Карла Великого,

* Бурдель А. – студентка спеціальності міжнародна інформація, кафедра міжнародної інформації, Інституту математики та фундаментальних наук.